

BROZ: PRERÁSTLI NÁZOV A PRÍRODU CHRÁNIA KOMPLEXNE ČO TO VŠETKO OBŇAŠA?

TOMÁŠ KUŠÍK

RNDr. TOMÁŠ KUŠÍK, PhD.

Pôsobí v mimovládnej organizácii Bratislavské regionálne ochranárske združenie (BROZ) od jeho vzniku, t. j. už 26 rokov. Poslaním BROZ je praktická ochrana prírody, a preto realizuje ambiciózne ochranárske projekty na ochranu a obnovu mokradí, vodných tokov, lesov alebo vybraných vzácných druhov či už rastlín alebo živočíchov, ako aktuálne napr. projekt zameraný na ochranu korytnačky močiarnej (*Emys orbicularis*).

Bratislavské regionálne ochranárske združenie – BROZ je občianske združenie a profesionálna ochranárska organizácia, ktorá funguje už 26 rokov. Pôvodne bolo gro našej činnosti v okolí Bratislavy, postupne sme však prerástli náš názov a naše aktivity sa rozvinuli po celom Slovensku. Hlavné aktivity BROZ by sa dali zaradiť do štyroch hlavných skupín:

1. Venujeme sa ochrane a obnove prirodzených lužných lesov. Snažíme sa ochraňovať staré lužné lesy priamo výkupom alebo prenájmom pozemkov na ktorých sa nachádzajú a vysádzaním pôvodných drevín lužných lesov do inundácie rieky Dunaj, čiže do oblasti ich prirodzeného výskytu, hospodárske lesy a monokultúry šľachtených topolov *Populus x euroamericana* nahrádzame pôvodnými drevinami – najmä topľmi a vrbami.
2. Vodné revitalizácie sú tiež jednou z našich nosných aktivít. Znovu napájanie odrezaných riečnych ramien na rieku Dunaj

vracia do územia vodu a život. Ďalšou je obnova mokradí, najmä prekopením prírodných kanálov, ktoré umožňujú prístup vode do pôvodných depresí a niekdajších riečnych korýt. Takýmto spôsobom sme už obnovili na Podunajskej viac ako 1 200 hektárov mokradí a sprietočnili a oživilí viac ako 70 km riečnych ramien a vodných tokov.

3. Ďalšou oblasťou, ktorej sa intenzívne venujeme je pastva v chránených územiach na podporu a zvyšovanie biodiverzity. Množstvo vzácných druhov rastlín, hmyzu, ale aj vtákov a cicavcov je viazaných na lúky a pasienky. Takýmto spôsobom sa nám darí obnovovať alebo zvyšovať početnosť ich populácií na miestach, kde boli zdecimované a hrozilo im vyhynutie. Pastvu sme doposiaľ obnovili na viac ako 1 000 hektároch v rámci celého Slovenska.
4. Riešime aj priamu obnovu biotopov pre niektoré konkrétne druhy živočíchov, ktoré sú viazané na špecifický typ krajiny alebo

Manažment územia Devinskej Kobyly podporuje zachovávať a obnovovať vzácné špecifické lesostepné biotopy. Zdroj archív BROZ

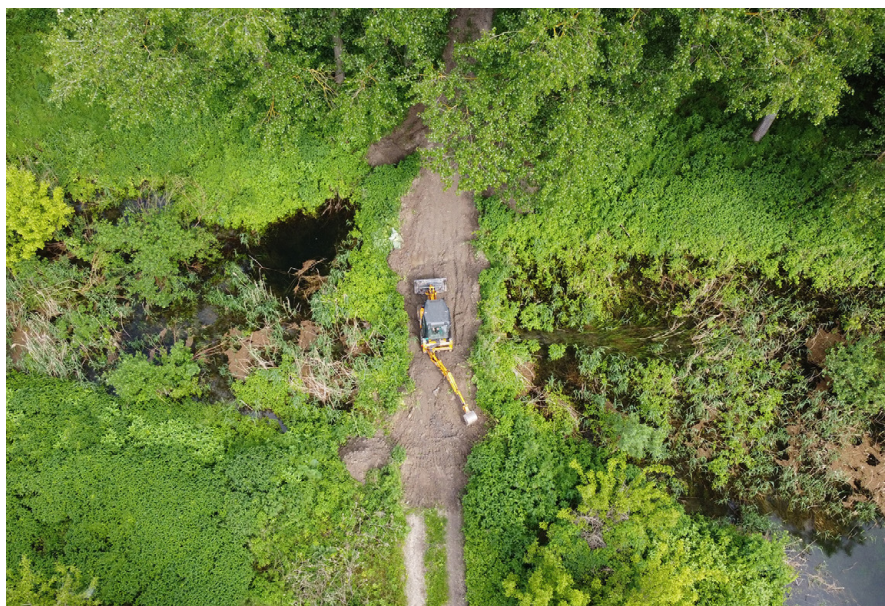
krajinného rázu – napríklad vtáky hniezdiace v kolmých riečnych brehoch, ktoré sa strácajú negatívnym ovplyvnením riečnej dynamiky našich riek alebo obnovou trstinovo-ostricových mokradí pre hraboša severského panónskeho (*Microtus oeconomus mehelyi*), vzácný endemit Podunajskej nížiny. Na realizáciu všetkých týchto aktivít je nevyhnutné mať vysporiadaný vzťah k pozemkom, na ktorých ich realizujete. A tu už sa dostávame hlbšie do našej témy.

V rámci našej práce venujeme nemalé úsilie aj získavaniu pozemkov v chránených územiach. Primárne do vlastníctva ale tiež do dlhodobého nájmu. Prvý pozemok kúpilo BROZ v roku 2005. Išlo o roh poľa s výmerou 3 057 m² v CHKO Dunajské luhy v Bratislave – Čunove, ktoré sme následne začali meniť na lužný les. Dnes vlastní BROZ cca 1 000 ha pozemkov v chránených územiach, ďalších 1 600 ha má v dlhodobom prenájme, prevažne na 30 rokov.

Podunajsko a oblasť Dunajských luhov je od začiatku našej činnosti našou prioritou, a preto aj väčšina našich pozemkov sa nachádza v tomto regióne. Vďaka výkupom aj prenájomom pozemkov sa nám podarilo vo vybraných lokalitách zastaviť výrubu pôvodných a prirodzených lesov, vysádzať pôvodné druhy stromov lužných lesov namiesto nepôvodných drevín, zabrániť odrávaniu chránených území a rozširovaniu ornej pôdy na úkor prírody, zatrávniť ornú pôdu a vytvoriť lúk a pasienky, obnoviť mokrade a zatopiť okolité pozemky či odstrániť kamenné opevnenie a obnoviť tak prirodzené brehy Dunaja.

VYUŽITIE POZEMKOV NA ÚČELY OCHRANY PRÍRODY JE VIACNÁSOBNE GARANTOVANÉ

Trvalý alebo aspoň dlhodobý vzťah k pozemkom nám umožňuje realizovať ambiciózne ochranárske projekty a tiež garantovať aj dlhodobú udržateľnosť dosiahnutých výsledkov. To vieme takto garantovať našim donorom, ale aj nám samým. Na „našich“ pozemkoch vieme robiť ochranárske opatrenia rýchlo, efektívne a bez zbytočných kompromisov. To tiež významne šetrí čas a nemalé prostriedky, či už na personálne výdavky na x ročné dohadovanie, ako aj na samotnú realizáciu revitalizácii, v porovnaní s aktivitami na cudzích pozemkoch. Pri obnove vodných tokov a bočných ramien Dunaja sa často

Obnova mokradí v Dunajských luhoch. Zdroj archiv BROZ

stretávame s požiadavkami iných subjektov na rôzne opevnenia, spevnené prechody až mosty na prejazdy áut a pod. Sú to drahé opatrenia, ktoré navyše môžu aj výrazne znížiť výsledky a efektívnosť revitalizačných opatrení. V prípade iných vlastníkov ich oprávnené požiadavky samozrejme rešpektujeme. Na našich pozemkoch ale takéto kompromisy robiť nemusíme.

Pozemky kupujeme od súkromných vlastníkov. Vzhľadom na štruktúru vlastníctva na Slovensku a historický tereziánsky systém delenia pozemkov na všetkých dedičov je to často neľahká úloha. Vlastníctvo jednotlivých fyzických osôb je malé a rozdro-

bené. Pozemky vo výlučnom vlastníctve 1/1 sú skôr vzácnosťou. Štandardom sú pozemky drobnej výmery s viacerými spoluvlastníkmi, vrátane podielov písaných na neznámych a nezistených vlastníkov a pod. Výlučne vlastníctvo 1/1 získavame často až po rokoch, postupným odkúpením podielov od všetkých spoluvlastníkov, resp. ich dedičov.

Prenájmy pozemkov sa realizujú najmä na väčšie plochy súvislých pozemkov a so subjektmi, kde predaj nie je možný, ako sú napr. pozemkové spoločnosti (urbariáty), mestá a obce či Slovenská republika zastúpená Slovenským pozemkovým fondom. V prípade prenájmu od uvedených verej-

Foto: Matej Patka

Pastva na Devínskej Kobyle prispieva k obnove prirodzeného stepného charakteru územia. Zdroj archiv BROZ

ných subjektov ide často len o symbolické nájomné s podmienkou zabezpečiť vhodnú starostlivosť o chránené územie a zbaviť prenajímateľa starostí a nákladov napr. na odstraňovanie invázných druhov rastlín, odvoz a likvidáciu odpadov a pod.

Túto činnosť už dlhodobo financujeme z rôznych zdrojov. Okrem Európskej komisie a finančného nástroja LIFE+ Nature aj z iných zahraničných a medzinárodných grantov, tiež z 2 percent z dane, vlastných zdrojov BROZ ale aj z príspevkov mnohých individuálnych darcov a podporovateľov, ktorí majú dôveru k našej práci. Kúpa pozemkov nie je financovaná zo štátneho rozpočtu SR ani z prostriedkov pridelovaných Ministerstvom životného prostredia SR.

Trvalé využitie týchto pozemkov na účely ochrany prírody je viacnásobne garantované. Od samotnej kúpnej zmluvy, cez podmienky donorov, až po stanovy nášho združenia. Vlastníctvo pozemkov získaných na účely ochrany prírody a činnosti BROZ sa v prípade zrušenia BROZ alebo neschopnosti BROZ spravovať takéto pozemky v súlade s požiadavkami ochrany prírody môže previesť iba na taký právny subjekt, ktorý pôsobí najmä v starostlivosti o životné prostredie, biodiverzitu, prírodu a krajinu, pričom musia ostať zachované všetky podmienky a garancie trvalého využitia týchto pozemkov na účely ochrany prírody a krajiny.

Áno, BROZ vlastní už nemalé množstvo pozemkov v chránených územiach. To sa už na Slovensku stalo terčom kritiky rôznych dezolátov na sociálnych sieťach. Hor-

Z návratu tradičného orezávaniu hlavových vrúb sa teší veľké množstvo druhov húb, lariev, chrobákov, motýľov i mravcov. Okrem nich dutiny využívajú netopiere a kuny ako svoje úkryty a hniezdia v nich aj vtáci, napríklad červienky, kačice a kedysi a aj divé husi. Zdroj archiv BROZ

šie je, keď je to aj objektom závidy a neprajnosti niektorých ľudí aj z rezortu životného prostredia. Slovenská republika má prostriedky aj na výkupy pozemkov v chránených územiach a tiež právne nástroje, ako je napr. predkupné právo štátu v územiach s tretím a vyšším stupňom ochrany prírody. Štát však zatiaľ nedokáže túto agendu dostatočne efektívne a úspešne realizovať.

Tým, čo sa úprimne zaujímajú o našu činnosť je známe, že ochranu prírody riešime a musíme riešiť aj cez pozemky. Je to len ďalšie potvrdenie toho, že to s ochranou prírody myslíme vážne. Že peniaze, ktoré

získame „neprejeme“, ale investujeme do trvalých riešení v prospech ochrany prírody. Tým je jednoznačne aj výkup pozemkov od súkromných vlastníkov v chránených územiach.

MENÍME A UDRŽIAVAME KRAJINU V PROSPECH PRÍRODY

Z hľadiska charakteru pozemkov tvoria najväčšiu časť lužné lesy. Potom lúky a pasienky, mokrade a vodné plochy. Kupujeme aj ornú pôdu, ktorú potom meníme na prírodu zatrávením alebo aj (čiastočným) zaplavením.

Udržateľnosť pravidelného manažmentu (kosenie, pasenie, orezávanie hlavových vrúb a i.) po skončení projektov zabezpečujeme prostredníctvom vlastnej sro. Práca vykonávame vlastnou technikou ale aj subdodávateľsky. Na obhospodarovanie pozemkov sa snažíme čerpať poľnohospodárske dotácie z Pôdohospodárskej platobnej agentúry, vrátane platieb na agroenvironment, ekológiu a pod. To je plne v súlade s projektmi LIFE, kde už v projektovom zámere uvádzame tento zdroj financovania ako súčasť zabezpečenia dlhodobej udržateľnosti.

Tam kde je to možné, poskytujeme naše lúky a pasienky do obhospodarovania miestnym farmárom a gazdom, s určením presných požiadaviek, limitov a cieľov starostlivosti. Žiaľ nie všade sa už dnes nachádzajú ľudia, ktorí chcú, vedia a sú

Pastva na lokalitách a Veľkom Léli sa postarala o malebný trávnatý ráz krajiny so vzácnou faunou a flórou. Zdroj archiv BROZ

Velkolélsky ostrov je dobre známy na oboch stranách Dunaja ako jeden z posledných veľkých dunajských ostrovov. Zdroj archiv BROZ

ochotní robiť takúto prácu a viesť takýto životný štýl. Ale čím ďalej od Bratislavy sa nachádzame, tým jednoduchšie je takýchto partnerov nájsť.

Mnohé drobné lokality, dnes už len fragmenty pôvodných biotopov a rozsiahlych prírodných území, pre svoju veľkosť a charakter v dnešnom systéme nevedia byť samostatne ekonomicky životaschopné. Ochrana ich mimoriadnych prírodných hodnôt a biodiverzity si preto dlhodobo vyžaduje externé finančné zdroje.

Ukázkovým príkladom našej činnosti je napr. Velkolélsky ostrov na Dunaji, o ktorý sa staráme od roku 2006. Naša činnosť zahŕňa množstvo aktivít zameraných na ochranu a obnovu prírodných ekosystémov, tradičné využívanie krajiny zvyšujúce

ochranu biodiverzity, podporu ekoturizmu a udržateľného rozvoja miestnej komunity.

Velkolélsky ostrov je jeden z posledných veľkých dunajských ostrovov na Slovensku s rozlohou viac ako 250 hektárov. V spolupráci s miestnymi farmármi sa vďaka projektu LIFE nashovalo na ostrov stádo dobytky. Títo, oddávna prirodzení obyvatelia dunajských mokrých lúk a pasienkov, dostali za úlohu zabezpečiť postupné vypásanie plôch. Pravidelné spásanie a kosenie sa zároveň postarali o malebný trávnatý ráz krajiny so vzácnou faunou a flórou. Velkolélsky ostrov dnes predstavuje unikátnu mozaiku lesných, mokradných a trávnatých biotopov.

Návštevníci z blízkeho i ďalekého okolia tu

nájdu pohromade všetky aktivity ochrany prírody, ktorým sa venujeme. Na lúkach ostrova sa pasú stáda zvierat a pomáhajú zachovávať a obnovovať biodiverzitu hmyzu a rastlín. Lúky preto nádherne cvrlikajú a bzučia. V lužných lesoch na ostrove zas vysádzame pôvodné topole čierne, biele a sivé, ale aj jasene, duby a ovocné stromy. Mozaiku krajiny Podunajska tu krásne dopĺňajú hlavové vrby, ktoré sa týčia nad Veľkolélskym ramenom a vlhkými lúkami. A okrem toho je tu všade v okolí voda, čomu už napovedá samotná podstata dunajského ostrova. Ale nebolo tomu vždy tak.

Velkolélske rameno tiež podľahlo vodohospodárskym úpravám minulého storočia, bolo ešte donedávna plné sedimentov a bez priameho spojenia s riekou. Rameno sme v roku 2013 prekopali a napojili naspäť na Dunaj, vďaka čomu sa doň vrátilo množstvo rýb a vtákov. Okrem samotnej obnovy ramena sme obnovili aj mokrade vo vnútri ostrova – jednoduchým trikom – zmenili sme sklon kanála, ktorý kedysi slúžil pastierom na odvodňovanie. Teraz privádza pri vyšších stavoch vodu z ramena do mokradí a vieme ju tak zadržať na ostrove dlhšiu časť roka.

Velkolélsky ostrov sa stáva atraktívnou turistickou destináciou južného Slovenska, dokazujú to aj počty návštevníkov, ktoré sa každoročne zvyšujú. Snažíme sa im poskytnúť aj adekvátne služby a napredovať v ponuke aktivít.

EKOFARMA OSTROV

Návštevníci Velkolélskeho ostrova tu majú jedinečnú možnosť spoznať vzácnu prírodu dunajskej lužnej krajiny a vybrať si z pestrej ponuky ekoturistických aktivít. Ekofarma Ostrov – predstavuje naše zázemie pre pracovníkov, zvieratá, techniku a zároveň miesto pre turistov, ktorí prichádzajú navštíviť Velkolélsky ostrov.

Na Ekofarme návštevníkom radi poskytneme informácie o ostrove, farme, a tiež o možnostiach voľnočasových aktivít. Počas sezóny prevádzkuje bufet, požičovňu kajakov a kanoe. Prevádzkujeme tiež záchrannú stanicu pre zranené zvieratá, zameranú najmä na bociany, ktoré tu po zotavení majú ideálne podmienky pre spontánny návrat do voľnej prírody.

Pre návštevníkov ostrova sú k dispozícii turistické mapy s tromi rôznymi trasami ale aj sprevádzané exkurzie, ktoré máme vo

V prostredí dunajskej prírody na Velkolélskom ostrove každoročne organizujeme letné jazdecké tábory. Zdroj archiv BROZ

víkendovej ponuke. V letných mesiacoch je najžiadanejšia možnosť pozrieť si ostrov z koča ťahaného koňmi alebo počas okružnej plavby z člna. Naším cieľom do budúcnosti je služby ešte skvalitniť a postaviť pri ekofarme aj ekocentrum, ktoré bude vzdelávať o význame a vzácnostiach prírody Podunajska.

V areáli Ekofarmy sa nachádza kemping s plne vybavenými sociálnymi zariadeniami, prespanie je možné aj v priestoroch zrekonštruovanej pôvodnej sýpky. V roku 2018 prebiehala jej rekonštrukcia s cieľom vybudovať priestory pre rôzne workshopy, environmentálne vzdelávanie a osvetu. V súčasnosti sa v sýpke nachádza interaktívna výstava o biotopoch dunajských luhov.

NAŠA MOKRAĎ

Jednou z významných a inovatívnych aktivít organizácie jednoznačne patrí naša prvá verejná zbierka, fundraisingová kampaň na odkúpenie a trvalú ochranu 42 hektárovej mokrade na Podunajsku. Aktuálne máme jedinečnú príležitosť obnoviť územie, ktoré bolo dlhé roky intenzívne využívané na poľnohospodárske účely. Máme šancu zmeniť to a ochrániť 42 hektárovú mokraď v poľnohospodárskej krajine a vrátiť tak medzi rozľahlé polia nielen vodu, ale aj život na ňu viazaný.

Je to zamokrené územie, ktoré sa nachádza uprostred poľnohospodárskych polí a ktoré bolo pôvodne súčasťou rozľahlých Čiližských močiarov. Veľká časť z Čiližských močiarov sa dostala do siete Natura 2000 a momentálne je to ÚEV Čiližské močiare. Týchto 42 hektárov sa však chybnou do Na-

Mláďa vzácného cíbika chochlatého (*Vanellus vanellus*) v mokradi Čiližskej Radvani. Zdroj archiv BROZ

tury nedostalo a tak na jeho kúpu a efektívnu ochranu nevieme využiť európske projektové zdroje. Ešte pred dvoma rokmi bola táto pôvodná mokraď poľnohospodársky využívaná a bolo na nej kukuričné pole. Už posledné dva roky máme však toto miesto v prenájme my a nechávame tu vodu nech si toto územie sama len s našou drobnou intervenciou manažuje. Preto, keď sme dostali šancu toto územie vcelku odkúpiť, chopili sme sa hneď tejto jedinečnej príležitosti a spustili zbierku. Momentálne sme už na viac ako 85 % z celkovej sumy 100 000 eur, čo je naozaj veľký úspech a dôkaz toho, že ľudia ochranu a obnovu mokradí vnímajú ako silnú tému. Po dvoch rokoch je vidieť v území naozaj veľké zmeny vo vegetácii a v živote, ktorý toto miesto prilákalo.

Bzučí, křka a cvrliká to tam na každom kúsku, vyvíja sa tam veľké množstvo hmyzu, úspešne tam tento rok vyhniedilo niekoľko párov cíbika chochlatého aj kaňa močiarna. Chodia tam loviť volavky a bociany z ďalekého okolia. Je aj biotopom nášho glaciálneho reliktu - hraboša severského panónskeho (*Microtus oeconomus mehelyi*), ktorému sa venujeme v samostatnom projekte LIFE *Microtus*. Je to hub biodiverzity pre širšie okolie, keďže najbližšie mokrade sú dotiaľ vzdialené niekoľko kilometrov. Ešte stále aktívne zbierame financie na záchranu tohto územia a chýba nám už menej ako 15 000 eur. Ak máte možnosť prispieť na našu zbierku, budeme vďační. Aj my, aj biodiverzita, ktorá tam žije.

ZÁVER

V našom regióne stále existujú veľké možnosti ochrany cenných a relatívne dobre zachovaných ekosystémov, ktoré sú domovom mnohých druhov a biodiverzity. Na rozdiel od mnohých miest v západnej i strednej Európe, kde sa lužné ekosystémy už zmenili na stav, ktorý má ďaleko od prirodzeného.

Našťastie máme skúsenosti, silnú sieť zainteresovaných strán založenú na dlhodobej spolupráci a know-how, ako tieto biotopy zachovať.

Naším cieľom je neustále zlepšovať praktické ochranné opatrenia na lokalitách, starať sa o naše územia s citom a postupne rozširovať územia, ktoré sú pod našou ochranou a natrvalo ich venovať prírode.

Mokrade patria medzi druhovo najbohatšie ekosystémy na Zemi. Zdroj archiv BROZ